
Megosztott Magyarország Európában

„Magyarország történelme a kora újkorban csak az európai történeti kontextuson belül érthető meg.” – olvasható *Tusor Péter* tanulmányában. Állítása jól rávilágít arra a nézetre, ami a magyar – nem csak kora újkorra vonatkozó – történetírás mára egyik fő tétele. Hangsúlyozása azért fontos, mert nem mindig ez volt a magyar historiográfia uralkodó megközelítése, sőt, pontosabban szólva az effajta kontextualizálás csak nemrégiben kezdett hazánkban igazán elterjedni, és kiemelt helyet kapni. Ezek az új nézetek vezették kutatásuk során azokat a történészeket, akik munkájukat az „*A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations*” című tanulmánykötetben tették közzé, bemutatva ezzel a magyarországi kora újkori történetírás egyik fő irányvonalát.

A 2014-ben napvilágot látott „*A Divided Hungary in Europe*” című kötet¹ 29, kora újkorral foglalkozó történész együttműködéséből jött létre. Az általuk végzett kutatások rámutatnak arra, hogy a korábban elterjedt, szinte már-már „hagyományosnak” mondható narratíva nem állja meg a helyét, mi szerint a kora újkor időszaka hanyatlásként értelmezhető, hanem épp ellenkezőleg, az kulturális felvirágzás jeleit mutatta. Ez a fellendülés pedig aligha képzelhető el az Európa többi részével való politikai, vallási és oktatásra irányuló kapcsolattartás nélkül. A tanulmánykötetek jelentőségét ezen felül még az is kiemeli, hogy új narratívát alkalmazva viszonyul a történeti szereplőkhöz – azok cselekvésein, döntéshozásukon keresztül mutatják be az adott kor kultúrájának centrum–periféria koncepcióját, kiemelve, hogy az információcsere és külföldi tanulmányutak szempontjából a Török Birodalom ugyanolyan fontos szerepet töltött be, mint más, európai ország. Az írók az információcsere két módját – hagyományos és spontán – megkülönböztetve végezték kutatásaikat, ami jól tükröződik a kötetek szerkesztésén is: az

¹ Az erre vonatkozó kutatómunka az R. Várkonyi Ágnes által vezetett „Magyarország a kora újkori Európában” elnevezésű kutatóprogram kezdeményezésére vette kezdetét az OTKA finanszírozásával.

első a hagyományos, a második pedig a spontán diplomáciai kapcsolatok létrejöttével foglalkozik, a harmadik rész pedig Magyarország külföldi megítélésének változásait állítja a középpontba.

Az említett tanulmánykötet első részének bemutatása a Klió korábbi számában megjelent, a következőkben a második kötet szerkezetéről, a szerzők célkitűzéseiről, kutatásaikról és azok eredményeiről szeretnék részletes ismertetést adni, illetőleg arról, hogy milyen újfajta vizsgálati módszerekkel végezték munkájukat.

Az „A Divided Hungary in Europe” második részének nívója abban jelenik meg, hogy a szerzők a korábban elterjedt historiográfiai megközelítést félretéve² a konfliktusok perspektívájából nézve világítanak rá a korabeli nemzetközi kapcsolatok, és cserekapcsolatok történetére. Újfajta megközelítési módszerekre szükség is van, mivel ma már félre kell tennünk azt a nézetet, hogy a „török kor” alatt az ország leginkább csak ütközőzónaként funkcionált, ami nyilvánvalóan nem teljesen igaz, s erre kutatásaik világosan rámutatnak. A kötetben olvasható tanulmányok egy intenzív, kölcsönös kapcsolatokra épülő információs csereterületet tárnak elénk, ami különböző utakkal kapcsolódik más, európai konfliktusokhoz is. Ez az összetettség pedig megkívánja a sokoldalú megközelítést, egyfajta új diplomáciatörténet alkalmazását, amelyben előtérbe kerül a követek szerepe, illetve a dinasztikus házasságok vizsgálata. Szintén az új diplomáciatörténeti megközelítés eredményének tudható be a kötetben összegyűjtött íráskor azon sajátossága, hogy az egyént középpontba állítva, azon keresztül történik az információs hálózatok és alakulásuk bemutatása.

Így másrésről azért is nevezhető hiánypótlónak a tanulmánykötet, mert bár a nyugat-európai történészek körében elterjedt és elfogadott narratíva a kora újkori Európáról, mint a kulturális cserekapcsolatok területéről beszélni, ez a nézet a kelet-európai térségben, beleértve hazánkat is, még nem honosodott meg. Az effajta megközelítésmód csak mostanában kezdett szélesebb közönségre találni, amelyben mindenképpen segítséget nyújt – s a szerzők célja is ez – a többek között *Szymon Brzeziński* által szerkesztett mű.

Hangsúlyozandó, hogy a kötetben szereplő tanulmányok mind-mind önálló, külföldre is kiterjedő levéltári kutatómunka eredményei, ami új forrásai által szintén új lendületet hozhat a magyar historiográfiába.

2 Mivel a XVI–XVII. század történetét a legtöbben „török korként” interpretálják, ami – nézetük szerint – befolyásolta Magyarország helyét a kora újkori Európában, így a magyar historiográfia fő kérdése az állandó Habsburg–török harcok köré összpontosult.

Szerkezetét tekintve a mű három külön részre tagolható. Az első Magyarország és Erdély kora újkori diplomáciai kapcsolataival foglalkozó írásokat gyűjti egybe, behelyezve az országot a korabeli politikai viszonyok rendszerébe. *Ács Pál* tanulmányában az egyszemélyes diplomáciai megbízások jelentőségére irányítja rá az olvasó figyelmét, mégpedig *Kakas István* megbízásán keresztül. Szintén a korabeli kapcsolatok szereplőire fókuszál *Kerekes Dóra* is, aki a nyelv és kultúra figyelembevételének fontosságát a konstantinápolyi Habsburg-tolmácsok bemutatása által ragadja meg. Az Erdélyi Fejedelemség diplomáciai fejlődésének lépcsőfokairól lehet olvasni *Kármán Gábor* tanulmányában. Munkája kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel az erdélyi diplomáciai kapcsolatrendszer egyes területeinek feltérképezése még csak most kezdődött el, így a tanulmány egy rövidke betekintést enged a kutatás jelenlegi állásába. Vizsgálata Európa egészére kiterjed, így tudhatjuk meg, hogy Moldávia és Havasalföld milyen szerepet töltött be az erdélyi diplomácia rendszerében, illetve azt is, hogy noha Lengyelország nem engedélyezte állandó erdélyi követ jelenlétét, a fejedelem mégis birtokában volt a lengyelországi eseményekről szóló híreknek. Ezt pedig más, „nem hivatalos” csatornákon keresztül tehette meg. Ide sorolható a lengyel protestáns körökkel való kapcsolatfelvétel, és Janusz Radziwill levelezése a Rákóczi-családdal. Az 1650-es években Wladyslaw Lubieniecki, lengyel antitrinitarista, illetve Comenius küldött jelentéseket II. Rákóczi Györgynek. Kiemelendő Constantin Schaum szerepe az információs hálózatban, rávilágít arra, hogy az Erdélyi külpolitika egyedi helyzete miatt a fejedelemnek néha sajátos módszerekhez kellett nyúlnia az információszerzés érdekében. Feladata az volt, hogy a nyugati-, és észak-európai országok protestáns uralkodóit megnyerje egy felekezeti szövetségbe – bár nem ért célt, mégis Rákóczi György elégedett volt küldöttével, mert rajta keresztül értesült más uralkodók szándékairól. A bécsi udvari eseményekről magyarországi birtokainak udvarbírójától, Mednyánszky Jónástól értesült, mivel – feltehetőleg török tiltásra – nem nevezhetett ki bécsi állandó követet. Az Európa többi részével való kapcsolattartás vizsgálatában Kármán arra a következtetésre jutott, hogy az erdélyi követek egyes eseményeknél való gyors feltűnése egy kidolgozott diplomáciai háló működtetésére utal, amelyet alátámaszt Konstantinápolyra vonatkozó vizsgálataival is. Tanulmányában részletesen bemutatja, hogy a korábban a törökök által lerombolt információs hálózatot hogyan sikerült Bethlen Gábornak újból, mégpedig új rendszer szerint kiépítenie, amelynek szereplői az 1650-es évekre – Velence kivételével

– mindenhova eljutottak, biztosítva ezzel egy megbízható diplomáciai hátteret.

A kötet második részében olvashatóak azok a tanulmányok, amelyek kifejezetten egy konkrét személy tevékenységére és szerepére koncentrálnak. Míg *Viskolcz Noémi* Nádasdy Ferenc kapcsolatait tárja az olvasó elé, addig *Lengyel Tünde* Thurzó György életútjáról és politikájában betöltött szerepéről ír. Családjának vagyoni megalapozójától, Thurzó Elektől kezdve mutatja be, hogyan növelték birtokaikat, és milyen rangemelkedések érték el a család tagjai. Ezen belül Lengyel Thurzó György politikai pályáját nagy részletességgel, levéltári források felhasználásával járja körül. Thurzó célja, karrierjének a csúcsa a nádori cím megszerzése volt, amiért jól rekonstruálható lépéseket is tett, még politikailag nehezebb helyzetekben is. Ilyen volt, mikor Rudolf uralkodása alatt az udvar Prágába költözött, ahová a távolság miatt Thurzó György nem tudta követni. Hogy ne szoruljon ki azonban teljesen a politikai arcvonalból, katonai pályára lépett, s 1606-ban már övé volt az egyik kiemelt szerep a Bocskaival való tárgyalásokon. Lengyel tanulmányában azonban nemcsak a nádor politikai pályáját, hanem annak önreprezentálását is bemutatja a biccei kastély felépítésén és berendezésén keresztül. Sőt, még ennél is tovább megy, az említett önreprezentálás révén tesz kísérletet Thurzó György közéletben betöltött szerepe fontosságának bemutatására. Ebbe pedig beletartozik a kultúra és oktatás támogatása. Mivel a korban szokás volt, hogy az arisztokraták saját iskolákat alapítottak gyermekeik taníttatására, Biccse is létrejött ilyen intézmény, ahova Európa-szerte híres rektorok jöttek tanítani, a kiemelten tehetséges diákokat Thurzó külföldi tanulmányutakkal is patronálta, amelyek végállomása leggyakrabban a Wittenbergi Egyetem volt. Ez nem véletlen, mivel a nádor a lutheri tanok egyik fő képviselője volt, aki igyekezett saját nézeteit érvényesíteni az 1610. évi zsolnai zsinaton is. Aktív levelezést folytatott teológusokkal, s ez a kapcsolattartás rávilágít Thurzó saját információs hálójának kiépítettségére – hívja fel a figyelmet erre Lengyel. Tanulmányában nagy részletességgel mutatja be a nádor minden területre kiterjedő – érintse az a had-, vagy pénzügyeket, bel-, illetve külpolitikát – diplomáciai hálózatát, amelynek működtetése Thurzó saját ambícióinak volt alárendelve. Továbbá nagyon fontos, hogy ezen hálózat olyan szegmensének feltárására is kísérletet tesz, amely eddig elkerülte más történészek figyelmét: Thurzó György üzleti kapcsolataiból eredő információs csatornák működése, amelyek nem csak az udvarra, hanem lengyel és cseh területekre is kiterjedtek. Sajnos azonban

ezek a hálózatok nem bizonyultak hosszúéletűnek, a nádor 1616-ban bekövetkezett halálával egyre inkább jelentőségüket veszítették, s vele együtt a család is fokozatosan kikerült a politikai életet meghatározó arisztokraták köréből.

Folytatva a kötet második részében megkezdett vallási vonalat, a harmadik rész már teljes egészében a felekezeti hálózatok kapcsolatát hivatott bemutatni azt, hogyan hat a politika és a vallás egymásra, miként kapcsolódnak össze.

Keserű Bálint a XVII. századi erdélyi felekezetszerveződés problémakörét járja körül, különös tekintettel a kialakuló protestáns hálózatokra, és azok szereplőinek bécsi tevékenységére.

Tusor Péter munkája meghatározó fontosságú. Pázmány Péter élete, munkássága, és érsekké váló kinevezése a már kutatott témák közé tartoznak. Ennek ellenére Tusor Pázmány megválasztását teljesen új nézőpontba helyezve fogalmaz meg új értelmezést ezzel kapcsolatban. Kutatása így választ ad azokra az eddig megválaszolatlan kérdésekre is, amelyek Pázmány karrierjének gyors felíveléséhez fűződtek, s amelyeket ezidáig a magyar történetírás figyelmen kívül hagyott. Így válik érthetővé Melchior Kleslnék, a Titkos Tanács elnökének a szerepe. Az ő kapcsolattartását (és támogatását) mind Pázmánnyal, mind pedig a pápai udvarral eddig nem hozták kapcsolatba azzal, hogy a későbbi érsek kinevezése esetleg sokkal összetettebb politikai háttérküzdelmek miatt lehetett. Az uralkodó nézet ugyanis az volt, hogy Pázmány megválasztása Forgách Ferenc korábbi érsekhez köthető, aki a jezsuita Pázmányt jelölte ki utódául. Tusor kutatása azonban egyértelműen rámutat: ez a korábbi megközelítés nem helyes, ugyanis egyrésztől semmilyen forrás nem támasztja alá, hogy ez így történt volna. Másrésztől a levéltári adatok arra engednek következtetni, hogy Pázmány megválasztása egy Klesl által kigondolt, az európai politikai helyzetet figyelembe vevő, így az udvar számára legelőnyösebb megoldást alkalmazó terv része volt. Tehát Pázmány érseki székbe ültetésére a királyválasztás befolyásolása, (II. Ferdinánd biztos megválasztása) és a felekezeti reálpolitika folytatása miatt volt szükséges.

Az, hogy a Pázmány megválasztása körüli ügyben nem csak az udvar, hanem a magyarországi körök is kiterjedt levelezést folytattak Rómával, nem egy diplomáciailag, és az információáramlás tekintetében elszigetelt ország képét támasztják alá. A tanulmánykötetben szereplő kutatások eredményei is ugyanerre hívják fel a figyelmet; az ország területét már nem lehet csak a Habsburg–török konfliktuszóna narratívá-

jában kezelni. Ez a kiterjedt diplomáciai hálózat pedig magával hozza a más európai országokban élő magyarsággép változását, amelyet az „A Divided Hungary in Europe” harmadik kötetében szereplő tanulmányok foglalnak össze, így az egy következő recenzió témája.

Péter Tusor: Dynastic politics, diplomacy and the catholic church: Péter Pázmány's 1616 appointment as archbishop of Esztergom. In: *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699 Vol. II. Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange*. (Egy felosztott Magyarország Európában: cserekapcsolatok, kapcsolatrendszerek, képviseleti rendszerek, 1541–1699. – Diplomácia, információáramlás, és kulturális cserekapcsolatok) Szerk.: Szymon Brzeziński, Áron Zarnóczki, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2014. 181 o.

Veres Tünde